

La corrupció de la toponímia catalana en els mapes de finals del segle XVIII

Albert BARELLA i MIRÓ
Societat Catalana de Geografia

Introducció

Si hom para esment en el toponímia dels mapes mercatorians de Catalunya, sobretot els primerencs (de la planxa de Vrints del 1603) s'observa, en una bona part dels topònims, una correcció fins cert punt sorprenent i si bé és ver que hi ha excepcions, podem considerar que malgrat les circumstàncies de l'època i lloc on van ésser editats, l'afinament en el nom dels pobles i poblats és molt satisfactori.

Aquesta perfecció inicial es perdé a mesura que altres cartògrafs, fins i tot els propis successors de Mercàtor, anaren copiant o plagiant el mapa original. Així s'anaren introduint errors i corrupcions que culminaren en els mapes de la segona meitat del segle XVIII.

Comenta Alinhac, referint-se als mapes dels segles XVII i XVIII, que existeix sovint un contrast entre la cura en l'execució de la decoració dels mapes i la pobresa del mapa pròpiament dit. Els millors gravadors no apreciaven aquesta feina, menys lucrativa, i la refusaven, i els artistes menys qualificats que l'acceptaven, la feien amb pressa i de mala gana, copiaven malament i cometien nombroses faltes. Alguns cartògrafs conscients arribaren a gravar, ells mateixos, llurs obres per a evitar-ne la desnaturalització.

La qualitat dels mapes produïts en aquestes condicions era, doncs, molt variable. De bell antuvi estaven farcits dels errors a causa de la manca d'habilitat i

la ignorància dels enginyers encarregats dels aixecaments, la imperfecció dels mètodes i els instruments, el valor més o menys gran de les informacions, en el cas de mapes traçats per compilació i no aixecats directament i, finalment, la pressa i la manca de cura dels gravadors. Això deixant a part la manca d'escrúpols dels editors que llençaven noves edicions de mapes passats de moda sense corregir-ne més que la data, retocant la presentació i sense revisió de cap mena. Finalment, molts mapes no eren més que còpies o còpies de còpies, resultant alteracions cada vegada més grans de topografia i de toponímia fins l'extrem que, ja avançat el segle XVIII i davant les corrupcions tan paleses, a França (1762) s'imposà una censura prèvia exercida per l'Acadèmia de Ciències. En els mapes de Catalunya, a més de les corrupcions pròpies de les transcripcions dins l'escola holandesa, s'han d'afegir les introduïdes pels cartògrafs francesos seguidors de l'escola de Sanson, tendents a afrancesar els topònims o a donar-los l'ortografia adient perquè la pronunciació francesa s'assemblés, més o menys, a la catalana original. Amb certs mapes italians passa el mateix i, sobretot en el mapa d'Antonio Zatta, es troben topònims verdaderament curiosos en aquest sentit.

Per acabar de complicar les coses, Tomás López, en establir, el 1776, el seu gran mapa de Catalunya, molt detallat per cert, quan hauria tingut l'oportunitat de corregir els defectes dels seus predecessors, optà per castellanitzar en part els noms, la qual cosa donà lloc a una nova corrupció, en sentit diferent de les anteriors però no menys palesa.

Ens ha semblat interessant presentar una mostra dels dos tipus de deformació: la que podríem qualificar com afrancesada i la castellanitzant. Hem escollit dos mapes editats a finals del segle XVIII: una edició de Robert de Vaugondy, fill, de 1776 i la carta de Güssefeld de 1798 que inspirat en López, conserva la toponímia pròpia del cartògraf madrileny, exagerant-ne la castellanització.

Cal, però, assenyalar, abans d'entrar en matèria, que els cartògrafs catalans de l'època, en especial Aparici i Garma restabliren, en tot allò que fou possible, la toponímia autòctona, tasca en la qual López només els seguí parcialment.

El mapa que hem pres de referència per demostrar la corrupció de la toponímia en la cartografia francesa de finals del segle XVIII és un dels editats per Gilles Robert de Vaugondy, però no es refereix específicament a Catalunya sinó a l'antic Reialme d'Aragó. Un primer mapa d'aquest tipus és de petit format, datat en 1748-1749 (potser de l'«Atlas Portatif»). El mapa més notable és el datat 1752 i segurament emprat en l'«Atlas Universal» de 1757-58 (ja que hi ha una edició del mapa que porta la data 1758). El mapa es titula «Les États de la Couronne d'Aragon où se trouvent les Royaumes d'Aragon et de Navarre, la Principauté de Catalogne».

Però, a més de diverses reimpressions de la planxa de 1792 (sense cap correcció), hi ha una segona tongada de mapes dels Robert de Vaugondy impresos a Itàlia. El primer forma part d'un atlas universal publicat a Venècia l'any 1776 pel editor italià P. Santini.

Les sèries franceses i italiana dels mapes de Robert de Vaugondy, fill, difereixen únicament en el nombre de topònims. Santini, en editar, el 1776, el mapa del geògraf francès l'alleugerí un xic, suprimint un cert nombre de topònims. Aquest és el mapa que ens ha servit de base per a l'estudi, ja que, com acostumem, en comparar dos mapes convé que existeixi un cert equilibri en l'escala i el detall i, precisament, el mapa en qüestió és molt comparable al de Güssefeld de 1798 (l'escala és 1:837.000 i el nombre de topònims de llocs habitats 753).

Per altra banda, i això és també convenient de remarcar-ho, la interpretació de Robert de Vaugondy difereix de la de Güssefeld, ja que en el mapa franco-italià no hi ha cap mena de divisió territorial i es dona preferència absoluta als nuclis habitats amb molt poques referències a l'orografia, la hidrografia, els detalls de les costes, les comunicacions, etc, la qual cosa, com veurem, contrasta fortament amb el mapa alemany, de la qual cosa ens ocupem seguidament.

El mapa analitzat és el mapa editat el 1798, basat en el de López i en els treballs de J.J. Cassini, i és el que hem pres com representant de la tendència castellanitzant de la toponímia. A més dels 1.748 topònims de llocs habitats (es pot observar l'equilibri en aquest sentit, amb el mapa de Vaugondy), el mapa de Güssefeld porta un cert nombre de topònims orogràfics, les muntanyes assenyalades, la divisió en corregiments, molt detall de la toponímia de la costa, la xarxa de camins principals i moltes indicacions accesoris. Artísticament és molt més reeixit que el mapa de Vaugondy.

Trets generals del mapa de Robert de Vaugondy-Santini (1776)

El mapa de Robert de Vaugondy (fig. 1) no dona molts detalls sobre la divisió territorial del Principat; solament senyala els límits de l'antiga Cerdanya, que és l'única comarca anomenada. Andorra és cartografiada com entitat pròpia i el mateix succeeix amb la Val d'Aran. Curiosament, estan delimitades quatre zones més: les dues primeres comprenen respectivament *grosso modo* el Vallès i el Penedès; la tercera el Baix Llobregat, el Barcelonès i part del Maresme (fins Arenys); la quarta zona comprèn, més o menys, la Conca de Tremp. Nogensmenys, no bateja cap de les terres delimitades.

L'orografia és extremadament pobra. Hi ha només dos topònims «Pyrenées» i «M. de Cadis» (Cadí). Montserrat no figura com muntanya sinó com lloc habitat.

També, anomena algunes valls pirinenques, amb alguns errors toponímics i geogràfics: Valle d'Arran (Aran): V. de Baraves (Barravés); V. de Boy (Boí); Vallei de Cardous (Cardós. No està posada al seu lloc); V. d'Estaon; Vallée de Farrera; Vallé de Pallars (la vall alta de la Noguera Pallaresa).

Deixant de banda l'aspecte toponímic i passant a la representació gràfica del sistema orogràfic, Catalunya és gairebé un país pla. Només uns indicis de serralada al Pallars-Aran i prop del Puigmal; la serra de Cadí; uns turons escampats per les

Garrigues i la Terra Alta; quelcom de les Muntanyes de Prades i Montsià i, finalment, les Gavarres i l'extrem oriental de l'Albera dins la península del Cap de Creus.

La xarxa hidrogràfica és prou completa, si bé no tots els rius representats porten el topònim corresponent. Al Quadre I s'indiquen els topònims comparats dels dos mapes estudiats.

Cal assenyalar que sovintegen els errors en el traçat dels cursos dels rius i torrenteres (Noguera de Tor i afluents, riu de Santa Magdalena, sistema Corb-d'Ondara, sistema Set-Gurgs, riu Sec, sistema d'afluents del Francolí, Bastareny, Calders i afluents, Aigua de Valls, afluents de l'Anoia, riu Ges, afluents de l'Onyar i de la Muga, etc.) El nombre total de rius identificats és 182, però hi ha altres torrenteres de les quals no s'ha pogut escatir el nom.

Pel que fa referència als llacs, Robert de Vaugondy cartografia solament l'estany de Lliat (Val d'Aran) als Pirineus i marca els estanys de Banyoles, Ivars, Sils i Ullastret, ometent el de Castelló d'Empúries i afegint-ne un prop de Belcaire d'Empordà. En el delta del Llobregat posa un petit llac que podria ser la Ricarda, el Remolar o la Murtra. No hi ha cap llac amb el topònim corresponent.

A la costa només dóna la indicació del cap de Creus. Cap altre accident costaner mereix els honors de la toponímia, a excepció d'algunes torres de guaita al litoral tarragoní.

Robert de Vaugondy no indica les vies de comunicació i es limita a senyalar alguns ponts remarcables: Alfarràs (Noguera Ribagorçana); la Guàrdia de Noguera (Noguera Pallaresa); Castell-llebre i Lleida (Segre); Tortosa (Ebre).

Quant a topònims de llocs habitats, se'n compten 754, dels quals 31 han restat, de moment, sense identificar, encara que, com veurem, hom en troba alguns en el mapa de López de 1776 (quatre concretament).

Deixant de banda la corrupció toponímica, de la qual parlarem més endavant, i els llocs mal situats al mapa, hi ha alguns pobles repetits (hom n'ha comptat nou), a vegades amb noms lleugerament diferents, però molt semblants, muntanyes cartografiades com pobles (el més clàssic és el Pedraforca, anomenat en el mapa «Pedrasorea»), pobles cartografiats com rius (com Sant Quintí de Mediona), rius com pobles (Mogent), a més d'altres errors, tals com situar Vinaroç al Principat i Bescaran a Andorra.

És un mapa amb molts problemes, si tenim amb compte que va ésser adreçat ja en l'època de les observacions sobre el terreny. Sens dubte es tracta d'un mapa compilat a partir de mapes anteriors, potser de Sanson i Jaillot. Artísticament no és un mapa massa espectacular i té menys qualitat que els de Robert de Vaugondy editats a França. La cartella amb el títol està ornada preferentment amb motius florals i decoratius i el gravat no passa de discret.

Trets generals del mapa de Güssefeld de 1798

Contràriament al mapa de Robert de Vaugondy-Santini, el mapa de Güssefeld (fig. 2) presenta un major detall orogràfic, la divisió territorial en

corregiments i nombroses indicacions relatives a la importància dels nuclis de població, els bisbats i arquebisbats, les abadies, així, com també la xarxa dels camins principals i els noms de certes comarques.

La forma general del Principat (Andorra n'és exclosa) és prou correcta, si bé el traçat de la partició amb Aragó es presenta desplaçat vers llevant a causa de la forma del traçat de la Noguera Ribagorçana. També hi ha una deformació a la península del Cap de Creus, poc acusada com a tal, i en resulta un xic massa tancat el golf de Roses: la distància entre la punta Falconera i la Punta Grossa resulta massa curta.

La divisió en corregiments comprèn el territori de la Val d'Aran i els corregiments de Talarn, Lleida, Tortosa, Tarragona, Vilafranca, Barcelona, Mataró, Girona, Vic, Cervera, Manresa i Puigcerdà. A més d'aquesta divisió s'anomenen les comarques següents: la Conca d'Orcau, la «Garriga» (les Garrigues), la Conca de Barberà, la «Sagarra» (Segarra), la Cerdanya (Cerdanya), la «Selva» (Selva), el «Llano de Urgel» (Pla d'Urgell) i la històrica «Castellania de Amposta» que comprenia la Terra Alta i part de la Ribera d'Ebre. Una altra zona marcada en el mapa és la «Plana de Burga» (Pla del Burgà) situada entre les serres de Cardó i del Boix i la serra de Tivissa.

L'orografia no està dibuixada amb la perfecció que caldria esperar en un mapa del final del segle XVIII i hi manquen molts detalls. És inferior, inclús, a la que figura en mapes anteriors (com els de Sanson i Du Val es de finals del segle XVII).

La Val d'Aran es presenta molt oberta al nord i a ponent mentre al sud i a llevant es dibuixen algunes muntanyes. Hi ha cartografiat el port de «Lart» (Liat) i els estanys del mateix nom, així com certes muntanyes de la part central de la vall que corresponen més o menys al Tuc de Crabes, Sa Mont i Arenyo. A llevant, la vall es troba limitada per una carena que ve a seguir la línia Marimanya-Tuc de la Llança per empalmar, pel «Puerto de Pereblanco o Pallas» amb una altra carena que tanca la vall pel sud i que segueix l'arreglament Ratera-Colomers-Montarto-Bisiberri-Estanys-Migdia. El «Puerto de Pereblanco» és, naturalment, el Port de la Bonaigüa anomenat, també, antigament de «Peires Blanques». La castellanització del topònim es deu a López, en qui s'inspirà Güssefeld.

Seguint la carena axial dels Pirineus hom troba indicades unes elevacions vers el Mauberme i el Tuc del Mill. Hi ha el topònim «Salo Pt» que correspon al Port de Salau, i després, a la capçalera de Vallferrera i de Cardós no hi ha dibuixada cap muntanya però sí alguns llacs que vénen a representar els estanys de Mariola, Certescan i Romedo. La Pica d'Estats i el Sotllo no es veuen enlloc i la carena no reapareix fins els voltants de Salòria als llandars d'Andorra, desapareix novament, i torna a manifestar-se prop de la collada de Toses. Tant Andorra com la Cerdanya tenen l'aspecte de terres planes, mentres que a la banda francesa la carena manté una certa continuïtat. Hi ha un sol topònim: «Portillo de la Lioza» que és la capçalera del riu de la Llosa o sigui la Portella Blanca d'Andorra.

Al Pirineu Oriental hom endevina la línia Puigmal-Bastiments-Costabona. Apareix, aleshores, un altre topònim: «Coll de Pregond» (Coll Pregon, sobre

Molló) i la carena va fent acte de presència per les muntanyes de Bassegoda i l'Albera fins el Cap de Creus. Hi ha representat el «Coll de Pertus».

Quant a les muntanyes del Pallars tampoc no es troben degudament representades. Únicament una renglera que prefigura la zona Montsent-Peguera-Subenuix-Corrunco-Cerbi i un altre ramal que, baixant de Salòria i el Pic dels Llacs, segueix la línia Ras de Conques-Ori-Tàus-Boumort.

Hi ha uns quants topònims alguns dels quals no són massa adients com «Valle de Pallas» situat a la vall alta de la Noguera Pallaresa i «Valle de Chironel·la», col·locat on hi ha la vall de Manyanet. Aquests detalls provenen també de el mapa de López. L'únic topònim correcte i subsistent és el «Coll de la Basea» (Basseta) a la partió entre el Pallars i l'Alt Urgell.

Entre aquest muntanyam el Montsec («Monte Seco» en el mapa) hi ha solament indicis de les serres de Sant Gervàs i Lleràs. A migdia del «Monte Seco» trobem únicament alguns turons cap a la serra de Sant Miguel. En canvi, a les Garrigues hi ha representades algunes muntanyes, inclús batejades: «Maheu Montana» (Montmaneu), que enlacen amb la «Sierra de la Llena» i les «Montana» (Montmaneu), que enllacen amb la «Sierra de la Llena» i les «Montanas de Prades». La carena situada vers el sud més o menys seguint la línia Puigcerver-Colldejou («Mola M»)-Llaberia fins el coll de Balaguer, a llevant de la «Plana de Burga» ja esmentada. Les serres de Cardó i el Boix porten l'estrany nom de «Lezamos M».

són, més o menys indicades, les serres de l'Àliga, Cavalls, Pàndols, Espina, Godall i el «Pla de la Galera» entre Godall i el «Siá Mt» (Montsià). També hi ha el «Pto. de Tortosa» però no es veu ben bé on cau.

El Prepirineu oriental (a llevant del Segre) està poc representat. Solament la «Montana de Cadis» (Serra del Cadí) allargada fins la serra d'Odèn, però tant el Berguedà com el Solsonès estan gairebé mancats de muntanyes. El Prepirineu reapareix al Montgrony i més a llevant, un arrencament: Catllar-Cavallera-Malforat-Bestrecà. La serralada Transversal no existeix.

La serralada Litoral només és representada per les Gavarres i Cadiretes i a la Prelitoral hi ha el conjunt «Mte. Seny» (Montseny)-Guillerics, part de les serres de Sant Llorenç del Munt-Obac-Sant Salvador de les Espases, amb el «Coll Davi» a la partió entre el Vallès Occidental i Bages. Montserrat hi és present bastant espectacularment, seguint la tradició de molts cartògrafs (entre ells López). Aquesta contrada hi ha un topònim curiós per bé que prou conegut: «Vall de Paradis» (Vallparadís)

Finalment, veiem, esporàdicament les muntanyes de la línia Vallosera-Brufaganya («Bufagana M»)-Ancosa i una altra renglera que segueix des de la comarca d'Anoia a la Segarra (Rubió-Montgrós-Sant Cristòfol).

Els rius que hi són anomenats figuren en el Quadre I. Hom pot veure que hi ha més topònims que en el mapa de Vaugondy. Com errors significatius, el riu Freser és anomenat «Ter» (o sigui que hi ha dos rius Ter). Hi ha quatre o cinc rius batejats, amb topònims que han resultat difícils d'identificar en els mapes moderns (rius Coprs, Est, Rioda, Riusech). No manquen errades en el

traçat dels cursos, principalment de la conca alta del Llobregat i el sistema d'afluents de la Muga, el riu de Santa Magdalena i altres menys visibles. Hi ha marcat el congost del Segre a Tres Ponts («Tres Puentes»).

Pel que fa als llacs, hi ha sense toponímia els de Banyoles, Castelló d'Empúries, Sils i Ullastret. No esmenta el d'Ivars (com tampoc ho fa López). En canvi són anomenats els estanys de Magarola, Remolar i Murtra en el delta del Llobregat.

Güssefeld, seguint López, dibuixa una xarxa de canals i sèquies als voltants de Lleida i prop de Manresa i, a l'Empordà, entre les boques del Ter, Daró i Fluvià. A Barcelona hi figura el Rec Comtal.

Contràriament al mapa de Robert de Vaugondy, que prescindeix dels topònims de la costa, el mapa de Güssefeld és prou detallat al respecte. Al Quadre II hom ha establert la toponímia comparada amb l'actual. Hi ha uns quants noms atribuïts ja que no s'han trobat els equivalents i, per la posició geogràfica, s'ha cregut poder-los identificar amb un topònim diferent. A la banda de Tarragona manquen els equivalents d'uns pocs topònims que hom no ha trobat en els mapes actuals consultats.

En el mapa de Güssefeld es dóna una certa importància a les vies de comunicació, especialment alguns ponts importants i a la xarxa dels camins més notables. És curiós observar que els ponts no sempre coincideixen amb els camins, és a dir que hi ha camins on no hi ha marcat pont en atravesar un riu determinat i en canvi, hi ha ponts per on no passa cap dels camins assenyalats. Els ponts marcats no són massa nombrosos. Els indiquem amb la menció del poble més proper dels cartografiats en el mapa:

- Noguera Ribagorçana: Blancafort, Ivars de Noguera, Albesa.
- Noguera Pallaresa: Gerri de la Sal, Pobla de Segur, Ametlla de Montsec.
- Segre: la Seu d'Urgell, els Tres Ponts, Castellebre, Artesa de Segre, Alòs de Balaguer, Camarasa, Lleida.
- Ebre: Tortosa.
- Llobregat: Gironella, Gramolar, Navarcles, Pont de Vilomara, Monistrol.
- Anoia: Martorell.
- Ter: Ripoll (dos ponts, l'un sobre el Freser), Montesquiu, Torelló, Manlleu (dos ponts), Roda, Sau, Susqueda, Amer, Girona.
- Fluvià: Castellfollit de la Roca, Besalú, Esponellà.

Quadre I Hidrografia

Topònim actual	Mapa de Robert de Vaugondy	Mapa de Güssefeld
Aigua d'Ora	–	Aiguadora
Anoia	Noya	–
Besòs	Besos	Besos
Corb	–	Corp

Topònim actual	Mapa de Robert de Vaugondy	Mapa de Güssefeld
Ebre	Ebre	Ebro
Flamicell	–	Flamisell
Fluvià	Fluvian	Fluvia
Francolí	Francoli	Francoli
Freser	–	Ter (erroni)
Gaià	–	Gaya
Garona	Garonne	Garona
Gavarresa	–	Riusech (?)
Llierca	–	Llera
Llobregat	Llobregat	Llobregat
Llobregat (Emp.)	Llobregat	Llobregat
Manol	–	Manol
Merlès	–	Est (?)
Muga	Muga	Muga
Noguera Pallaresa	Noguera Pallarossa	Noguera Pallaresa
Noguera Ribargoçana	Noguera Rivagorcana	Noguera Ribagorcana
Onyar	–	Ona
Orlina	–	Orlina
Remèntol	–	Corps (?)
Clar	–	Rioda
Ripoll	–	Ripollet
Ritort	–	Ritort
Segre	Segre	Segre
Set	–	Sed
Sió	Sio	–
Ter	Ter	Ter
Tordera	–	Tordera

Quadre II
Toponímia comparada de la costa (Mapa de Güssefeld)

Mapa de Güssefeld	Topònim actual	Remarques
Cala y Punta de Cervera	C. Cervera	
Isla y Cap de Llado	C. Lladró	
Cap de Rase	C. Ras	
Islas de Estañ y Castellar	I. Castellar	

Mapa de Gússefeld	Topònim actual	Remarques
Isla y Cabo de Creus	C. de Creus i Massa d'Oros	
Puerto Lligat	Port Lligat	
I. de Mesina	I. Massina	
Pta. de los Cayals	P. Oliguera	Atribuït
Pta. de la Figuera	P. Figuera	
I. y Cap de Noveo	C. Norfeu i Cavall Bernat	
Pta. del Bonestret	P. Falconera	Atribuït
Golfo de Rosas	G. de Roses	
T. Pta. y Cala de Mongó	P. i Cala Montgó	
Islas de las Medas	Illes Medes	Tres illes a les boques del Ter
Pta. de Salinas	P. Salines	
T. de la Borra	C. Begur	
Isla Negra	I. Negra	
Punta del Banque	P. del Blanc	
Puerto den Bouret	Punta Borret	
Cap de S. Sebastián	C. S. Sebastià	Esmenta l'ermita
Cap Rogé	C. Roig	
I y Punta de Planas	C. de Planes	
Cap Gros	C. Gros	
Cap de S. Pau	Punta del Molí	Atribuït
Cap de la Conca	Punta del Pinell	Atribuït
Punta de las Forcas	Cap Encesa	Atribuït
Pta. de Grevi	P. de Garbí	
Cap Pintinel	C. Pentiner	
Cala de Codella	Badia de Tossa	
Pta. de la Motadera	Les Muscaderes (P. Roquera)	
Pto. den Ras	Cala Canyeles	Atribuït
Cast. den Bañis	Punta dels Banys	
La Palomera	I. Palomera	
C. S. Susana	—	
Pta. dels Baranchs	—	
Pta. de Margos	—	
C. de S. Pere	P. de S. Pere	
C. de las Madrigueras	—	

Mapa de Güssefeld	Topònim actual	Remarques
C. de Galera	cap Gros	Atribuït
Pta. de la Mora	P. de la Mora	
Pto. de la Rebassada	L'Arrabassada	
Pta. de la Sella	P. del Racó	Atribuït
C. de Salou	C. de salou	
Pta. Grossa	P. Grossa	
Pta. de la Falconera	–	Cala de Salou
Pta. del Pinels	–	
Pta. dels Esquirols	Torre de l'Esquirol	
Pta. de l'Arañ	Punta de la Pixerota	Atribuït
Pta. de Porqueras	P. Porquerola	
T. de Peñals	Punta de Penyals	
Barranco de la Batalla	–	
T. del Aliga	Punta de l'Àliga	
Golfo de Ampola	Golf de Sant Jordi	
Punta del Fangar	P. del Fangar	
Punta de la Baña	P. de la Banya	
Pta. del Fanc	P. del Galatxo	

Per a la comparació del litoral de la Costa Brava s'han emprat els mapes de l'Editorial Alpina. Escalles:
Part Nord: 1:80.000; Part Sud: 1:25.000.

La xarxa de camins es pot esquematitzar en els itineraris que s'indiquen a continuació:

1. Barcelona-Montcada-Mollet (Caldes de Montbui)-Granollers-Centelles-Tona-Vic-Ripoll-Ribes-Dòria-Puigcerdà-Llívia a Montlluís.

2. Barcelona-Montcada-Mollet-Granollers-Sant Celoni-Holstaric-Francià-Girona-Sarrià-Medinyà-Vilafant-Figueres-la Jonquera a França pel Portús.

3. Barcelona-Badalona-Mataró-Blanes-Sant Feliu de Guíxols-la Bisbal-Torroella-Empúries- Roses-Cadaqués-Llançà-Cervera de la Marenda a Banyuls.

4. Barcelona-Cornellà-Molins de Rei-Martorell-Olesa-Esparreguera-Igualada-Guissona-Agramunt-Ponts (Torà-Calaf)-Conques-Tremp-la Pobla de Segur-Sort-València d'Àneu-Isil-Montgarri-Arties-Vielha a Sant Béat.

5. Barcelona-Cornellà-Molins de Rei-Martorell-Olesa-Esparreguera-Igualada-Guissona-Cervera-Lleida-Fraga (Aragó).

6. Barcelona-Cornellà-Molins de Rei-Martorell-Sant Sadurní (o Molins de Rei-Ordal)-Vilafranca-el Vendrell-Tarragona-Cambrils-Coll de Balaguer-

Tortosa-Roquetes-Galera-Traiguera (Castelló) (o Roquetes-Ulldecona-Alcanar) a Vinaròs i València).

7. Barcelona-Montcada-Sabadell (Pont de Vilomara)-Terrassa-Castellbell-Manresa-Sallent-Cardona-Berga-Guardiola de Berga (Ripoll)-Bagà-Puigcerdà a França.

8. Barcelona-Cornellà-Sitges-Vilanova-Cubelles.

9. Barcelona-Montcada-Sabadell-Terrassa-Monistrol-Montserrat (o Terrassa-Castellbell-Montserrat o Barcelona-Cornellà-Molins de Rei-Martorell-Olesa-Esparreguera-Montserrat).

10. Camí de circumval·lació de la Muntanya de Montserrat.

11. Tarragona-Alcover-Montblanc-Vimbodí-Lleida.

12. Tarragona-Alcover-Montblanc-Santa Coloma de Queralt-Cervera.

13. Lleida-Albesa-Pont de Suert-Vilaller-Hospital de Vielha-Vielha a França.

14. Lleida-Balaguer-Agramunt (Camarasa-Cubells)-Ponts-Oliana-Organyà-la Seu d'Urgell (Andorra)-Bellver-Puigcerdà-Llívia a França.

15. Tortosa-Tivissa-Cornudella-Prades-Vimbodí-Lleida (o Cornudella-Garcia-Lleida).

16. Tortosa-Roquetes-Xerta-Gandesa a Favara (Aragó).

17. Girona-Francià-Blanes.

18. Girona-Llagostera-Sant Feliu de Guixols.

19. Girona-la Bisbal.

20. Girona-Sarrià-Medinyà-Empúries-Peralada a Banyuls (França) o bé Medinyà-Vilafant-Perelada.

21. Girona-S. Hilari Sacalm-Vic.

22. Girona-Banyoles-Besalú-Castellfollit de la Roca-Olot-S. Pau de Segúries (Ripoll)-Camprodon-Coll Pregon-Prats de Molló (França).

23. Oliana-Solsona (Cardona)-Sant Llorenç de Morunys (la Seu d'Urgell)-Berga-Prats de Lluçanès-Vic-Roda-Olot.

24. Manresa-Artés-Moià-Tona-Vic.

25. Conques-Organyà.

26. Cubells-Tremp.

Es pot comprovar que, en molts casos, els antics camins corresponen, més o menys, a les carreteres actuals.

El mapa de Güssefeld conté 748 topònims de llocs habitats, dels quals hom ha identificat 741 i només 7 han restat sense esbrinar (del quals 4 figuren al mapa de López). Artísticament, es un mapa més reeixit que el de Robert de Vaugondy, ja que tot i datat als llindars del segle XIX conserva un sentit artístic i decoratiu que no s'acostuma a trobar en mapes coetanis. La cartella, en forma de pedestal està ornada amb motius variats: mariners (barca i àncora), bèl·lics (armes i casc) i animals (buc i àliga). El gravat és de superior qualitat al del mapa de Robert de Vaugondy i molt net.

Toponímia comparada. Corrupcions i degeneracions

El conjunt dels dos mapes analitzats aplega un total de 1.188 topònims diferents de llocs habitats, dels quals hom ha pogut identificar, en els mapes actuals, 1.150, restant-ne 38 per esbrinar (la majoria, del mapa de Robert de Vaugondy: 31).

Es curiós d'observar que en el mapa de Robert de Vaugondy hi manquen algunes viles importants a l'època, tals com Badalona, Vilanova, Sabadell, Sallent, Terrassa i Reus. Aquesta darrera ciutat era, el 1774, la segona entitat de població del Principat, cosa que sembla demostrar que el mapa no estava posat al dia pel que fa a la importància demogràfica dels nuclis de població. La manca de Sabadell i Terrassa està més en correlació amb la importància d'aquestes dues ciutats en el cens d'Aparici de 1708. Nogensmenys, en aquest fogatge, Reus figura en sisena posició (dins la Catalunya estricta), i Vilanova i la Geltrú en la desena, cosa que sembla ignorar l'autor.

Encara que es tingui en compte que la primera edició del mapa (versió francesa) és de 1752, sembla que en aquesta data les dades del fogatge d'Aparici haurien d'haver estat conegudes. Anant més enrera, al fogatge de 1515, Reus ja ocupava la vuitena posició si bé aleshores ni Badalona, ni Sabadell, ni Terrassa comptaven gaire, des del punt de vista demogràfic. Tot això sembla confirmar la hipòtesi que el mapa de Robert de Vaugondy és un exemple clàssic de mapa fet per compilació aprofitant dades molt anteriors a la data de publicació.

Al voltant d'un 45% dels topònims identificats en el mapa de Robert de Vaugondy estan mal escrits, amb errades paleses, cosa que representa una proporció bastant alta. Les errades es poden classificar en tres tipus: a) les que podríem considerar com a menors (manca d'una o varies lletres, lletra o lletres canviades), b) l'afrancesament del topònim i c) la degeneració total o gairebé total del nom. Deixant de banda les petites errades, que són molt nombroses, com ja es pot deduir de la proporció abans esmentada, comentarem els altres dos grups.

L'afrancesament dels topònims presenta tres modalitats diferents, com es pot observar en el Quadre III : a) la pràctica traducció literal al francès del topònim (com Ontorgueil, Peremolle, Roquebrunne, Villeplane, Valence, etc.); b) l'afrancesament de la terminació en «a» que passa a «e» (Barcelone, La Bastide, Izone, Limiane, Oliane, la Selve, etc.); c) la correcció ortogràfica del topònim perquè pronunciat en francès soni, més o menys en català (Basseilla, Pouchol –per Bòixols–, Liourda, Mirault, Mousse, Oragna, Pernouy, Prouilla, Roubies, Tercouy, etc.). Hi ha cassos mixtes que corresponen a dos dels grups esmentats (com Ourtonede, Montaigut, Vieille, etc.).

Un cas interessant és el dels noms dels pobles dedicats a un sant (o santa), en què es troben topònims en català, castellà i francès:

S. Joan de Vinyafrescal-S. Jean.

S. Juan Despi-S. Joan.

S. Joan de Palamós-S. Juan.

S. Miquel (de Gurb)-S. Michel.
 S. Miquel (Banyeres)-S. Miguel.
 S. Miquel de Taudell-S. Miquel.

El tercer tipus de corrupció, que bategem com «degeneració» està formada per aquells topònims fortament alterats fins crear problemes d'identificació. en el quadre n'hi ha una seixantena, dels quals, com exemple, prenem els més estrafets:

Allirol per Albió	La Canailla per Canals
Munster per Almofter	Lodot per Sant Martí del Clot
Castellerot per Castellterçol	Prixa per el Freixe
Ceruca per Cervià	Lavalle per Sant Miquel de la Vall
Ginestein per la Ginestosa	Malagra per Malgrat
Iranetas per Joanetes	Ortina per Sant Ponç d'Aulina
Llinida per Linyola	Sabirate per Subirats
Mafricari per Mas Ricart	Pibas per Sant Pere de Ribes
Sanalcoteix per Massalcoreig	Tomare per Timor
Pimont per Riumors	Ventagoet per Ventajola
Suoyas per Sant Sadurni de Sovelles	Villa Leo per Villalba dels Arcs
Tartaremi per Tartareu	Vinez per Vinaixa
Ouzcou per Useu	

Quadre III

Exemples de corrupció toponímica. Mapa de Robert de Vaugondy

Afrancesament		Degeneració	
Nom actual	Topònim inscrit	Nom actual	Topònim inscrit
Abella de la Conca	Abeil	Adraén	Drean
l'Ametlla del Vallès	Lamelle	Agullana	Gullan
la Bastida de Hortons	La Bastide	Albiol	Allirol
Barcelona	Barcelona	Alió	Avo
Bassella	Basseilla	Almofter	Munster
Bòixols	Pouchol	Antist	Araiste
Cantallops	Santaloups	Borredà	Bernada
Castellnou d'Avellanós	Castelnau	Bovera	Douera
la Llosa (Coborriu)	La Lioza	Bestracà	Bastrau
Hortoneda de la Conca	Ourtonede	Bullidor	Lobrollidor
Isona	Izonne	Callús	Cattlas
Llimiana	Limiane	Camarasa	Caramansa
Llorda	Liourda	Canals	La Canallia
Mas Miró	Mirault	Castellterçol	Castellerot

Afrancesament		Degeneració	
Nom actual	Topònim inscrit	Nom actual	Topònim inscrit
Montagut	Montaguit	Cervià de Ter	Ceruca
Montargull	Montorgueil	Clot, Sant Martí del	Lodot
Músser	Mousse	Eramprunyà	La Pruyna
Oliana	Oliane	Estiula	Estiva
Oló, Santa Maria d'	Aulo	Falset	Fatses
Organyà	Oragna	Fellines	Falunes
Peramola	Peremolle	Fòrnols de Cadí	Fourouls
Pernui	Pernouiy	Freixe, el	Prixa
Pinyana	Pigane	Garraf	Garros
Prullans	Prouilla	Ginestosa, la	Ginestein
Rocabruna	Roquebrune	Granadella, la	Grabanell
Rubies	Roubies	Joanetes	Iranetas
Sant Llorenç de Morunys	S. Laurent de Maruil	Linyola	Llinida
Sant Llorenç Savall	S. Laurent	Malgrat	Malagra
Santa Cristina d'Aro	S. Christine	Mas Ricart	Mafricari
Santa Maria de Meià	S. Marie	Massalcoreig	Sanalcoteix
la Selva de Mar	La Selve	Navarcles	Navarens
Sidamon	Sidemone	Ogassa	Eyassa
Tercui	Tercouy	Ossó de Sió	Oscà
Tost	Toust	Olvan	Lo Vau
València d'Aneu	Valence	Pallejà	Pallegos
Vilanova de la Sal	V. neuve	Pontarrot	Pontarco
Vilaplans	Villeplane	Riudecanyes	Diu de Canies
la Vinya Vella	Vigna de Vieca	Riudellots de la Selva	Pidallotz
		Riumors	Pimont
		Sant Aniol d'Aguja	S. Aniol de Gigo
		Sant Cugat del Vallès	Eugal
		Sant Miquel de la Vall	Lavalle
		Sant Sadurní de Noya	Souyas
		Sant Pere de Ribes	Pibas
		Sant Ponç d'Aulina	Ortina
		Sitges	Sages
		Solius	Solais
		Subirats	Sabirato
		Timor	Tomare
		Tremp	Tromps
		Useu	Ouzcou
		Ventajola	Ventagoet
		Vilacireres	Valloireres
		Villaba dels Arcs	Villa Leo
		Vinaixa	Vinex

La mostra és prou representativa de l'extrem a què s'arribà en anar copiant i plagiant. No coneixem un mapa més «degenerat», en la toponímia, que el que acabem de comentar.

El mapa de Güssefeld reflecteix, augmentats, els errors toponímics del seu antecessor López. Ja hem vist, en l'orografia, alguns exemples típics de castellanització (Pereblanco, Monte Seco, etc.). La castellanització abasta també, diverses modalitats com l'afrancesament. La primera consisteix en el canvi de la terminació «es» en «as» que encara persisteix en certs cassos en la toponímia oficial (o ha persistit fins fa poc) i que considerem com a menor. Deixant-la de banda, hi ha altres tipus més de castellanització que figuren en diferents exemples en el Quadre IV. El primer fa referència a l'utilització de la «ch» al final del topònim (Hostalrich, Fanciach, Montblanch, etc.) que ha persistit fins fa poc, o de la «ñ» en comptes de «ny» (Grañena, Romaña, Viñols) que també hem vist arribar als nostres dies. En alguns casos, quan el grup «ny» cau al final del nom resta substituït per una «n» (Estan).

El segon és la castellanització total del topònim (Borjas Blancas, Castellón de Farfània, Gerona, La Junquera, Lérida, Porquerizas, Moya, la Seu de Urgel, Vique, etc.). Dins d'aquest grup hem de citar molts pobles que porten nom de sant o santa, encara que, en aquest cas, hi ha excepcions, com també coexistències de noms catalans i castellans:

Sant Martí de Sobremunt-S. Martín de Sobremunt
Sant Martí del Puig-S. Marti del Puig

També podríem considerar inclòs en aquest grup els pobles que porten el prefix «vila» que es transforma en «villa» amb molt poques excepcions com Vilagrassa i Vilanova i la Geltrú. En aquest aspecte Güssefeld exagera la castellanització en relació amb el mapa de López. No cal dir que aquest tipus també ha persistit fins fa poc en la toponímia oficial.

Altres variants són la supressió de la «t» en els topònims que comencen amb «Mont» (Monseny, Monany, Monmell, etc.) i les paraules on la «i» (llatina) ha estat substituïda per la «y» grega (S. Boy, Bayasca, Mayals, Moya, etc.). Aquest són tan nombrosos que no els hem inscrit tots en el Quadre IV.

Finalment, hi ha alguns noms on la «ll» en mig o al final del topònim es converteix en «l» (Rodel, Sabadel, Valbona, etc.), defecte en què no caigué López.

Encara que el mapa de referència va ésser dreçat a finals del segle XVIII persisteixen topònims degenerats, si bé en una proporció bastant més petita que en el mapa de Rober de Vaugondy i la degeneració es menys greu. Citarem els més característics dels esmentats en el Quadre IV:

Candesans per Campdàsens	Grevolsa per Grevolosa
Espinala per Espunyola	Pobla de Masulaca per Pobla de Massalaca
Grandela per Gandesa	S. Llorens de Muralls per Sant Llorenç de Morunys
Montemola per Matamala	Casas de Vilallasa per Vilassar
Torbellan per Tortellà	Venibre per Vinebre

La majoria d'errors provenen ja de el mapa de López, però en recopiar els noms encara s'anaren desvirtuant més (al mapa de López figuren: Espinola, Gandela, Tortellan i Mutamala, que són més propers als veraders).

Si passèssim als errors menors, n'hi ha tants que no acabariem mai. Com a mínim, amb indulgència, hi ha un 30% de noms errats.

Quadre IV Exemples de corrupció toponímica. Mapa de Gúsefeld

Castellanització		Degeneració	
Nom actual	Topònim inscrit	Nom actual	Topònim inscrit
Ancs	Hanchs	Alàs	Ablas
Avinyó	Avino	Banyeres del Penedès	Braneras
Baiasca	Bayasca	Campdàsens	Candesans
Bell-lloc	Belloch	la Llosa (Coborriu)	La Lioza
Borges Blanques, les	Borjas Blancas	Erinyà	Eringa
Empúries	Ampurias	l'Espunyola	Espinala
Castelló de Farfanya	Castellon de Farfana	Fornells de la Selva	Parnells
Codonyol	T. de Codonol	Gandesa	Glandela
l'Estany	Estan	Grevalosa	Grevolsa
Franciac	Franciach	Llora	Llero
Fustanyà	Fustana	Matamala	Montemola
Girona	Gerona	Olesa de Bonesvalls	Benosvalls
Granyena	Granena	Palafrugell	Palaforçel
Hostalric	Hostalric	Pobla de Massaluca	P. de Masulaca
Joanet	Juanet	Sant Segimon	S. Sagimon
la Jonquera	La Junquera	Santpedor	S. Padro
Lleida	Lerida	Sant Llorenç de Morunys	S. Ll. de Muralls
Maials	Mayals	Talladell	Talladol
Moià	Moya	Tonyà	Tuno
Montblanc	Monbtblanch	Tortellà	Torhellan
Montseny	Monseny	Toses	S. Christoval del Toscar
Sant Pere d'Osor	S. Pedro de Ozor	Vilassar	Casas de Vilallasa
Sant Martí de Pedret	S. Martin de Padret	Vinebre	Venibre
Pont de Vilomara, el	Pte. Vilumara		
Porquerisses	Porquerizas		
Rodell, el	Rodel		
Romanyà	Romana		
Sabadell	Sabadel		
Sant Adrià de la Conca	S. Adrian		
Sant Agustí de Lluçanès	S. Agustin		
Sant Andreu del Coll	S. Andreas		
Sant Andreu de Llavaneres	S. Andreas		
Sant Esteve de Llàmena	S. Estevan		

Castellanització		Degeneració	
Nom actual	Topònim inscrit	Nom actual	Topònim inscrit
Sant Esteve de Palautordera	S. Estevan		
Sant Joan de les Abadesses	S. Juan de las Abadesas		
Sant Joan de Bussols	S. Juan de Bonsols		
Sant Joan de Palamós	S. Juan		
Sant Just Desvern	Justo		
Sant Martí de Sobremunt	S. Martin de Sobremunt		
Sant Martí de Vilallonga	S. Martin de Villalonga		
Sant Sebastià (Talarn)	S. Sebastian		
Santa Agnès de Malanyanes	Sta. Ines		
la Seu d'Urgell	Seo de Urgel		
Terrassa	Tarrassa		
Urtx	Urch		
Vallbona d'Anoia	Valbona		
Vic	Vique		
Vilabertran	Villavertran		
Vilafranca del Penedès	Vilafranca de Panades		
Vilagrasseta	Villagraseta		
Vilalba dels Arcs	Villalba		
Vilalba-Saserra	Villalba		
Vilamitjana	Villamitjana		
Vila-rodona	Villarodona		
Vila-roja	Vilaroya		
Vila-seca	Villaseca		
Vilaverd	Villavert		
Vinyols	Vinols		

És de remarcar, com comentari final, que els dos mapes apleguen un total de 1.502 topònims de nuclis habitats, dels quals 315 són comuns als dos mapes. Això representa menys de la meitat dels topònims de cadascun dels mapes i pot confirmar, fins un cert punt, que les dades del mapa de Robert de Vaugondy provenen de fonts molt més antigues del que deixa suposar la data del mapa, ja que molts dels topònims específics d'aquesta són nuclis escassament importants, no només avui dia sinó a finals del segle XVIII, la qual cosa no s'esdevé en el mapa de Güssefeld, més apropiat a la realitat de l'època en què fou editat.

Bibliografia

- ALINHAC, G. (1965): *Historie de la Cartographie*, I.G.N., París.
- APARICI, J. (1769): *Nueva descripcion Geographica del Principado de Cataluña*, Barcelona.
- ATLAS DE CATALUNYA, GEOGRÀFIC, ECONÒMIC, HISTÒRIC (1974): Ed. Diàfora, S.A., Barcelona.

- BARELLA, A. (1977): *La Cartografía antigua de Cataluña y sus artífices*, C.S.I.C., Barcelona, 77 p.
- BARELLA, A. (1977): «D'Ortelius a Güssefeld. Una anàlisi dels mapes de Catalunya de petit format dels segles XVII i XVIII», *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*, tercera època, núm. 787, vol. XLIV, núm. 2, 19-88
- BARELLA, A. (1979): *Dues interpretacions diferents de Catalunya en la Cartografia francesa del Segle XVII*, Societat Catalana de Geografia.
- BURON, V. (1977): *Esglésies romàniques catalanes*, Artestudi Edicions, Barcelona.
- COLOMER, I. Ma. (1966): «Els cent primers mapes del Principat de Catalunya. Segles XVI-XIX», *Arxiu Bibliogràfic Unió Excursionista de Catalunya*, Barcelona.
- COLOMER, I. Ma. (1967): *Els mapes antics de les terres catalanes des del segle XVI*, Editorial Montblanc, Granollers.
- COSTA BRAVA (1973): Editorial Alpina, Mapes: Nord: Escala 1:80.000; Sud: 1:25.000. Granollers.
- DICCIONARI NOMENCLÀTOR DELS POBLES I POBLATS DE CATALUNYA (1964): 2a edició, Editorial Aedos, Barcelona.
- DIPUTACIÓN PROVINCIAL DE BARCELONA (1975): *Mapa de Catalunya*, Escala 1:200.000, Barcelona.
- GÜSSEFELD, F. L. (1798): *La Principauté de Catalogne selon la Grande Charte de Mons. T. López et sur les observations astronomiques faites par J.J. Cassini*, Nürenberg.
- IGLÉSIES, J. (1977): «La cursa demogràfica de les principals ciutats catalanes», *Memòries de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona*, tercera època, núm. 785, vol. XLIII, núm. 11, pp. 453-475.
- IGLÉSIES, J. (1979): *El fogatge de 1553*, Fundació Vives Casajuana, Barcelona.
- LISTER, R. (1970): *How to identify Printed Old Maps and Globes*, Bell and Sons, ltd. Londres.
- LISTER, R. (1970): *Antique Maps and their Cartographers*, Bell and Sons, ltd. Londres.
- LÓPEZ, T. (1776): *Mapa del Principado de Cataluña*, Madrid.
- MAPA DE CATALUNYA. TOPONÍMIA CATALANA (1974): Escala 1:250.000, Editorial Alpina, Granollers.
- MAPA DE CATALUNYA. GENERALITAT DE CATALUNYA (1935): Escala 1:200.000, Barcelona.
- MORERA, R. (1894): *Plano de Cataluña*, Barcelona.
- SERVICIO CARTOGRÁFICO DEL EJÉRCITO: *Mapa Militar de España*, Escala 1:100.000. Fulls corresponents a Catalunya.
- SKELTON, R.A. (1966): *Decorative Printed Old Maps*, Spring Books, Londres.
- TOOLEY, R.V. (1970): *Maps and Map-makers*, B.T. Batsford Ltd. Londres.
- VAUGONDY, R. (1776) *Etats de la Couronne d'Aragon où se trouvent les Royaumes d'Aragon et de Navarre. La principauté de Catalogne*, Venècia (editat per P. Santini).

TOOLEY, R.V. (1979): *Tooley's Dictionary of Map Makers*, Map Collectors Publications, Ltd. Londres.

EDICIONS DE LA GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA: *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, 1981-1985, Barcelona.

INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1982): *Mapa Topogràfic de Catalunya*, Escla 1:250.000, Barcelona

INSTITUT CARTOGRÀFIC DE CATALUNYA (1990): *Mapa Comarcal de Catalunya*, Escala 1:500.000, Barcelona.

Figura 1
 Mapa de Robert de Vaugondy-Santini (1776)

